

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований в 1996 році

Рівне – 2008

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 31. 10. 2008 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

социальным и индивидуальным «Я». Утверждается, что содержание идентификации, прежде всего, определяется господствующими в обществе социально-экономическими отношениями, уровнем их стабильности, интегрированностью субъектов этих отношений, а также наличием или отсутствием общепринятой системы ценностей.

Доказывается, что мобильность социального статуса различных социальных слоев, исчезновение традиционных механизмов регулирования их поведения, фактически полное отсутствие форм и методов социальной организации характерных для этих групп, препятствует успешному развитию идентификационных процессов. В связи с этим, в значительной степени, в обществе сегодня наблюдается рост невротизации, распространение различных форм зависимостей личности.

Summary. The process of authentication, that is instrumental in achievement by the man of harmonious correlation between the own picture of itself and pictures of her other is analysed in the article, between social and individual «Я». It becomes firmly established that maintenance of authentication, above all things, concerns by the socio-economic relations ruling in society, and level of their stability, integrating of subjects of these relations, and also presence or absence of the generally accepted system of values.

It is that mobility of social status of different public layers, disappearance of traditional mechanisms of adjusting of their conduct, actually complete absence of forms and methods of social organization, characteristic for these groups, hinders to successful development of identification processes.

УДК 159.923.2:[378:371.125]

О.Ф. ТУРЧЕНЮК

«ПСИХОДИНАМІЧНА ГРУПА» ЯК ФАКТОР ПОКРАЩЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В ВУЗІ.

Резюме. В роботі на основі аналізу літературних джерел та власного досвіду автора розглянуті основні мотивації для запровадження в навчальні програми Вузів за спеціальністю «практичний психолог» спецкурсу «Психодинамічна група». Також розглянуті деякі організаційно-адміністративні питання, на які варто звернути увагу при плануванні та запровадженні даного спецкурсу.

Ключові слова: психодинамічна група, студенти-психологи, професійна самоідентифікація

Актуальність даної статті викликана відомою тенденцією негативної динаміки мотивації для отримання професії психолога у студентів психологів на факультетах психології у більшості вітчизняних ВУЗах України. Частина студентів або відмовляються від навчання даній спеціальності, або дочившись і отримавши диплом, не знаходять в собі професійних устремлень і не пов'язують свій подальший життєвий план з отриманою освітою. Невтішні наслідки такої ситуації, як в особистісному так і в економічному аспекті неважко уявити.

Мета даної статті - на основі аналізу літературних джерел та власного досвіду автора, дослідити основні мотивації для запровадження в навчальні програми ВУЗів за спеціальністю «практичний психолог» спецкурсу «Психодинамічна група» як фактора покращення процесу формування у них професійної самоідентифікації.

Сучасний стан надання психологічної допомоги на ринку психологічних послуг в Україні потребує від майбутнього спеціаліста різноманітних знань, вмінь та навичок. В свою чергу можливість формування таких знань вмінь та навичок під час 5-ти річної підготовки спеціаліста в Вузі, в першу чергу залежить від наявності у студента певних характеристик його особистості. Серед них найбільш важливими є чутливість, уважність до оточуючих, оптимізм, цікавість, спостережливості, схильність до рефлексії, відповідальність, щирість, емоційна стабільність, емпатія та інші). Як показали багато чисельні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, на жаль, саме ці характеристики є недостатньо сформованими у абітурієнтів, які приходять на навчання (і в послідууючому навчаються) на факультети психології для здобуття спеціальності «психолог». В зазначених дослідженнях було виявлено, що саме намагання компенсувати відсутність або недостатню сформованість таких якостей і є основним компонентом в структурі мотивації для отримання професії психолога у більшості студентів факультетів психології [1,2].

Таким чином ми маємо парадоксальну ситуацію – для того, щоб за 5 років навчання у ВУЗі у студентів-психологів була сформована адекватна до діяльності професійна модель, необхідна наявність у них певних особистісних характеристик, які в свою чергу у них недостатньо розвинуті.

Особливості професії практичного психолога задають певні принципи оволодіння нею - тільки теоретичного навчання недостатньо [3]. Оволодіння професією практичного психолога передбачає як теоретичну підготовку, так і особистісне пропрацювання, яке відбувається як в процесі індивідуальної психокорекції так і в практичних навчальних курсах. Важливо, що і теоретичні і практичні знання отримуються в навчальних студентських групах, в реальному просторі міжособистісних взаємин. При цьому, саме реальний досвід реальних взаємовідносин в студентських навчальних групах суттєво впливає на можливість оволодіння як теоретичною так і практичною базою професії. Досить часто цей досвід спотворюється актуалізацією багаточисельних проєкцій та переносів.

В навчальних групах індивідуальна, внутрішньо особистісна проблематика студентів складним чином переплітається з груповою, міжособистісною, і її пропрацювання ускладнюється впливом динамічних процесів, які виникають в навчальних групах. Об'єднання міжособистісної та внутрішньоособистісної динаміки в ряді випадків виявляється непосильним тягарем і буквально «виключає» студентів з навчального процесу.

Саме такий стан речей відповідає за відому тенденцію негативної динаміки мотивації для отримання професії психолога у студентів психологів на факультетах психології у більшості вітчизняних ВУЗах. Частина студентів або відмовляються від навчання даній спеціальності, або дочившись і отримавши диплом, не знаходять в собі професійних устремлень і не пов'язують свій подальший життєвий план з отриманою освітою. Невтішні наслідки такої ситуації, як в особистісному так і в економічному аспекті неважко уявити.

Тому актуальною стає необхідність під час оволодіння спеціальністю психологія в ВУЗі в деякій мірі «розвести» оволодіння професійними знаннями і навичками і власне процес розвитку міжособистісних відносин в навчальних групах,

іншими словами, виділити в навчальному процесі простір, де було б можливим пропрацювати динамічні процеси, які виникають при навчанні, яке так насичено особистістним матеріалом. Для цього в навчальному просторі майбутніх спеціалістів допомагаючих професій необхідно виділяти спеціальний час і місце, де основним змістом роботи став процес міжособистісної взаємодії студентів.

Для вирішення таких завдань свою ефективність показало введення в ВУЗівські навчальні програми за спеціальністю «психологія» (практична психологія, соціальна психологія, клінічна психологія, тощо) як окремої складової спецкурсу «Психодинамічна група» [4].

Слід зауважити, що психодинамічна група – це не тільки «відвідний канал» для відреагування та опрацювання афективних реакцій («емоційного мусору»), які виникають в процесі навчання студентів, її роль значно важливіша. Досвід участі в роботі психодинамічної групи значно збагачує навчальний процес майбутніх практичних психологів. Як пише І.Ялом – визнаний світовий авторитет в питаннях підготовки практичних психологів, «В групі можна навчитися тому, чому більше нігде не навчишся. В групі можна на емоціональному рівні постичи те, що до цього знав лише на рівні розуму. Вы испытываете на себе силу группы - ее власть ранить и исцелять» [5].

Треба зазначити, що результати участі в роботі психодинамічної групи, окрім вище зазначених, охоплюються і іншими важливими сторонами формування професійної моделі майбутнього практичного психолога. Вони стосуються також навчальної, терапевтичної і професійної позиції студентів. А саме:

1. Змінюється навчальна позиція студентів. Пасивна позиція ведучих групи актуалізує активну навчальну позицію студентів, що дозволяє взяти на себе відповідальність за процес отримання професійних знань та навичок.

2. Навчальна психодинамічна група створює способи роботи з динамічними процесами, які (способи) використовуються її учасниками після завершення групи. Інтенсивні внутрішньо групові взаємодії і аналіз існуючих в групі стереотипів комунікації дозволяють створити засоби для вирішення групових (міжособистісних) проблем. Базою для цього стає дослідження в групі «вивчених правил» психологічних взаємодій (безоцінюваність, я-висказування, емпатичне слухання, безумовне прийняття, відкрите проявлення почуттів і т.д.) і усвідомлення їх умовності і відносності.

Це досить цінний досвід як для подальшого розвитку навчальної групи, так і для розвитку професійної компетентності в цілому.

3. Робота в психодинамічній групі «підживлює» і просуває особистісну психокорекцію студентів, яка так необхідна для формування у них професійної самосвідомості. В міжособистісних сутичках і конфліктах, які виникають в психодинамічній групі, усвідомлюється взаємозв'язок групових (міжособистісних) проблем і індивідуальних внутрішньоособистісних проблем, що в деяких випадках створює мотивацію для звернення до особистісної психокорекції.

Психодинамічна група надає широкий репертуар способів реагування в різноманітних, в тому числі гострих (наприклад, прояву прямої агресії або витримування непевності при довготривалому мовчанні), міжособистісних ситуаціях. Через ідентифікацію з іншими учасниками групи, а також з ведучими, кожний її учасник отримує можливість оволодіти новими моделями поведінки.

4. Досліджується і підтримується професійна мотивація студентів.

Зіткнення з такими труднощами в процесі навчання, як необхідність особистісної психокорекції, зміна взаємостосунків з близькими і сім'єю, необхідність постійно проясняти і диференціювати свою рольову позицію: друг ти (син, дочка, дружина, чоловік) чи практичний психолог, розуміння необхідності постійних фінансових та інших вкладів у вибрану професію, дозволяє усвідомити позасвідомі аспекти мотивації професійного вибору і прийняти усвідомлене рішення залишатися в цій професії. Крім того, досвід психодинамічної групи дає опору для виробу групової моделі подальшої професійної практики, а можливість побути в ролі «ведучого» (в наслідок наданої учасникам групи можливості зайняти активну позицію) дозволяє відчути ресурси як групового практичного психолога.

5. Участь в психодинамічній групі готує студентів до початку власної практичної діяльності. Пережитий в психодинамічній групі досвід взаємодії з сильними почуттями дає можливість не боятися пробувати себе у відкритих взаємостосунках з клієнтами.

6. Появляється можливість і вміння використовувати групу як ресурс для особистісного і професійного росту.

Групова інтеграція і відчуття команди, які виникають в психодинамічній групі стають основою професійного співтовариства, яке може існувати і після закінчення навчання. Близькі, підтримуючі відносини, які зберігаються після участі в психодинамічній групі дозволяють створювати нові професійні групи (консультативні центри, супервізійні та балінтовські групи та інші спільні проекти).

Разом з тим, потрібно усвідомлювати, що всі ці потенційні цілі і позитивні очікування пов'язані з концепцією навчального процесу, а не з внутрішніми спонуками і актуальними бажаннями учасників психодинамічної групи, які можуть співпадати або не співпадати з цілями навчання.

Проблема навчальних динамічних груп полягає в тому, що всі ці цілі-результати не можуть бути задані в групі априорі, вони можуть бути відкриті і досягнені групою лише в процесі її роботи. Ось чому з самого початку роби в психодинамічній групі складається дуже напружена і внутрішньо конфліктна ситуація. Як правило, на початковому етапі групи сприймають дану форму роботи як штучний пошук проблем або експеримент над ними, що може також транслюватися соціальному простору, який знаходиться поза межами психодинамічної групи [6,7].

Ця складність не зникається і в тому разі, коли курсу передують теоретичний вступ про психодинамічні групи і рекомендується відповідна література [5,6,8].

Однак, неможливо зрозуміти сенс групової динаміки, лише читаючи про це, так само як важко роз'яснити людині яка ніколи не була клієнтом або учасником групи, що таке психокорекція або тренінг. Окрім того, в літературі студенти можуть прочитати про типові етапи групової динаміки. Але цей опис показує лише одну лінію і лише один із можливих результатів групової роботи, а саме – зміну міжособистісних стосунків і внутрішньо групової атмосфери, яка дозволяє конструктивно вирішувати існуючі в групі проблеми. Сам же зміст можливих групових проблем і тем, що обговорюються не може бути описано, оскільки воно завжди унікальне, як унікальна кожна група.

Всі вище викладені мотиви доповнення навчальної програми підготовки майбутніх спеціалістів допомагаючих професій спец.курсом «Психодинамічна група» в повній мірі стосується підготовки студентів очної так і заочної форм навчання.

Організаційно-методичні питання пропонованого спецкурсу.

Досвід запровадження даного спецкурсу на факультетах психології в провідних вищих навчальних закладах Західної Європи (Франкфуртський Університет), Росії (Інститут практичної психології та психоаналізу), США (Стенфордський Університет), України (НМУ ім. О.О.Богомольця), інші [4,5,9], власний досвід автора по запровадженню елементів даного спецкурсу на психолого-природничому факультеті РДГУ (в рамках спецкурсу «Сучасний психоаналіз. Вступ в психологію позасвідомих процесів»), показує, що доцільною є наступна організаційна конфігурація запропонованого для впровадження спецкурсу:

1. Оптимальним навчальним семестром початку його запровадження в навчальних програмах підготовки студентів-психологів є третій навчальний семестр - студенти другого курсу.

Досвід автора по запровадженню елементів даного спецкурсу для студентів-психологів 4-ого курсу на 8-ому навчальному семестрі на факультеті психології РДГУ (2007/2008 навчальний рік), показав, що вибір саме даного семестру є не зовсім вдалим. На цей період припадає написання бакалаврських робіт студентами-психологами 8-ого навчального семестру. В зв'язку з чим, на зустрічах психодинамічної групи її учасниками часто тематизуються проблеми пов'язані з роботою над «випускними» бакалаврськими роботами робота над якими входила в завершальну фазу і зрозуміло, вимагала поряд з часом підготовки до випускної екзаменаційної сесії, багато уваги зі всіма витікаючими з цього наслідками. Було б не правомірно пояснювати даний феномен лише як прояв внутрішньоособистісних опорів динамічному процесу в учасників групи, разом з тими не беручи до уваги актуальність ситуації, в якій перебували студенти в позагруповому навчальному просторі.

2. Тривалість спецкурсу в часі та його погодинний об'єм.

3 точки зору автора, оптимальна тривалість спецкурсу «Психодинамічна група» в разі його запровадження в систему професійної підготовки студентів-психологів в ВУЗі має становити не менше ніж п'ять навчальних семестрів (третій-сьомий) для студентів очної форми навчання, і шість семестрів (третій-восьмий) для студентів заочної форми навчання.

Мінімальна кількість годин курсу протягом одного семестру (для того, щоб психодинамічна група виконала ті цілі, які перед нею ставляться, див. вище) має становити 70-80 годин в рік (або 35-40 занять розділених порівну по 17-20 занять в семестр з режимом проведення 1 раз в тиждень).

Таким чином, пропонована загальна кількість годин курсу протягом п'яти навчальних семестрів (денна форма навчання) для однієї навчальної студентської групи виглядає так:

36 годин в семестр (18 занять) X 5 семестрів = 170 годин (для однієї групи).

Таким чином запропонованим об'ємом та тривалістю запропонованого в даній роботі спецкурсу можуть бути досягненні поставленні перед ним цілі (див. вище).

3. Періодичність проведення занять спецкурсу.

Оптимальною з точки зору автора є слідуюча частота проведення групових занять спецкурсу – один або два рази в тиждень (для студентів очної форми навчання) і блоками по 4-ри 80-ти хвилинні заняття в день (два-три блоки в семестр) для студентів заочної форми навчання.

4. Дні тижня.

Виходячи з власного досвіду реалізації елементів даного спецкурсу на психолого-природничому факультеті РДГУ автор вважає, що найбільш оптимальними для його реалізації є дні – вт. (ср. або чт. - на вибір) – при проведенні занять 1 раз в тиждень, або вт., чт. (при проведенні занять два рази в тиждень) для студентів очної форми навчання.

При цьому, як показала практика запровадження елементів даного спецкурсу для студентів-психологів 4-ого курсу факультету (восьмий навчальний семестр) п'ятниця є тим днем в навчальному тижні, коли учасники психодинамічної групи, приймаючи участь в її роботі, часто подумки ведуть приготування до від'їзду до дому на вихідні (значна кількість студентів навчальних груп на факультеті є жителями інших, віддалених від місця навчання в ВУЗі регіонів). А понеділок – це той день, коли учасники групи ще доїжджають на навчання з дому з інших міст. В свою чергу, пропуск або запізнення на сесію психодинамічної групи через вказані вище причини, негативно впливають на психодинамічні процеси, які розвиваються в групі, до того ж, часто стають додакативними факторами для відреагування внутрішньо особистісних опорів її учасників. Особливо сильно дія даних факторів дає ознаки на перших етапах функціонування психодинамічної групи, коли внутрішньоособистісні опори, актуалізовані внутрішньогруповою динамікою, ще не достатньо пропрацьовані, а групова атмосфера лише зароджується.

Для студентів заочної форми навчання, у яких навчання відбувається за блоковою системою – дві навчальні сесії в рік тривалістю від 2 до 3 тижнів, найбільш оптимальною є така ж сама «блокова» форма проведення сесій психодинамічної групи - по декілька (як правило, по 4-ри) групові сесії в день. Як показує практика (в тому числі і автора) частіше такий режим вдається реалізувати використовуючи один із вихідних днів - субота або неділя.

5. Кількість учасників психодинамічної групи.

Щодо питання оптимальної кількості учасників навчальної психодинамічної групи то з досвіду автора, а також посилаючись на різноманітні спеціалізовані джерела, навчальна група має складатися не більше ніж з 15-ти учасників (оптимально 10-12 чол.) [5,6,7,10].

6. Склад учасників однієї групи.

Кращою є ситуація, коли учасники, що відвідують одну і ту ж саму психодинамічну групу навчаються в ВУЗі на різних факультетах, курсах, навчальних групах (важливість параметрів по спадуючій) для студентів очної форми навчання. Для студентів заочної форми навчання даний принцип формування складу психодинамічної групи є подібним, про те не критичним в зв'язку з тим, що студенти заочної форми навчання «вимушено» зустрічаються один з одним лише два рази на рік і до того ж лише на 2 або 3 тижні – час сесії, що дозволяє реалізувати один із принципів формування складу учасників однієї психодинамічної групи принцип «незнайомства».

При реалізації запропонованої можливості в рамках навчального процесу на одному і тому ж факультеті (в даному випадку психологічному) реалізація принципу максимального «незнайомства» учасників психодинамічної групи стає більш проблематичною, проте можливою. В такому разі учасники однієї психодинамічної групи, як стверджує И.Ялом «зможуть отримати ще один ефект, який важко досягти в групі незнайомих» [5]. Власний досвід автора підтверджує цю думку.

Автором в ході проведення психодинамічних груп зі студентами-психологами на психолого-природничому факультеті РДГУ в 2007/2008 р.р. отриманий досвід реалізації саме такої моделі формування навчальних психодинамічних груп, коли в групу в яку входили студенти-психологи одного факультету (психолого-природничого) і однієї навчальної групи (ПСП 41)

були запрошені студенти інших факультетів - філологічного, дошкільного виховання, з додатковою спеціальністю «практичний психолог»¹.

8. Параметр «добровільності» участі в психодинамічній групі.

Бажаною є реалізація для запропонованого спецкурсу принципу добровільності його відвідування студентами – «по бажанню».

Тому пропонується, при всіх рівних умовах, даний навчальний спецкурс запровадити для студентів 2-4 курсів, як факультатив.

При цьому можливим є включення участі в роботі психодинамічної групи в навчальний атестаційний процес студентів, які відвідують заняття психодинамічної групи з нарахуванням учасникам спецкурсу відповідної кількості рейтингових балів (болонська система) – що стає одним із додаткових мотиваційних складових для відвідування студентами спецкурсу.

9. Немаловажним є питання кадрового забезпечення ведення спецпрактикуму як «Психодинамічна група». Досвід показав, що найбільш оптимальним є ситуація, коли даний спецкурс доручається вести спеціалістам з відповідною практичною і теоретичною підготовкою [5,8]. Що означає, що пріоритет для викладання даного спецкурсу слід надавати викладачам, які самі отримали досвід участі в довготривалих психодинамічних групах (в рамках освітніх програм визнання професійних об'єднань психологів та психотерапевтів), а також зі значним власним досвідом організації і ведення психодинамічних груп. Орієнтацією для цього може стати стандарт освіти ведучих психодинамічних груп Американської психологічної Асоціації, Американської асоціації групової психотерапії, Європейської Асоціації психотерапії. Даніми програмами зумовлено, що спеціаліст для того, щоб мати право для самостійного проведення психодинамічних груп має продемонструвати не менше ніж 300 год. власного досвіду участі в психодинамічній групі (і бажано в одній і тій самій), не менше ніж 300 год. теоретичної підготовки з теорії та практики психодинамічної психології, в тому числі не менше ніж 150 год. з них з теорії психодинамічної групи, а також власний досвід проведення довготривалої (не менше ніж 1 рік з частотою проведення групових сесій 1 раз в тиждень) психодинамічної групи (сам або в парі з ко-ведучим) під супервізією досвідченого спеціаліста. В Україні такі стандарти підготовки реалізуються в рамках навчальної діяльності провідними професійними об'єднаннями психологів та психотерапевтів, таким як Українська спілка психотерапевтів (УСП), Асоціація психотерапевтів та психоаналітиків України (АППУ) та інші.

10. Забезпечення проведення спецкурсу аудиторним фондом.

Принциповим є питання забезпечення проведення спецпрактикуму «Психодинамічна група» постійним місцем (однією і тією ж аудиторією) протягом всього терміну його реалізації, а також проведення сесій психодинамічної групи в один і той же час. Найкраще для цього підходить та вузівська аудиторія в яких стільці можна без перешкод розміщати по колу. Це в першу чергу, може бути спеціально облаштована для таких цілей «Кімната для проведення соціально-психологічного тренінгу». При відсутності такої – інша подібна за функціональними можливостями аудиторія. З досвіду автора в ситуації вузівського дефіциту аудиторного фонду в РДГУ проведення сесій навчальної психодинамічної групи відбувалося в одному із гуртожитків Вузу в «Кімнаті для засідання студ.ради гуртожитку». На що попередньо були отримані погодження в адміністрації Вузу, деканаті факультету та комендата гуртожитку, що забезпечило без проблемну реалізацію всієї програми спецпрактикуму з точки зору забезпечення його проведення відповідними аудиторними умовами. Слід зауважити, що ігнорування однієї із названих адміністративних ланок може призвести до того, що психодинамічні процеси в навчальній психодинамічній групі (з точки зору її цілей) можуть бути спотворені.

Інші важливі моменти.

(Зважаючи на обмежений об'єм даної статті, більш детально обговорення даного питання автором опускається).

1. Можливі елементи системи оцінювання студентів в рамках спецкурсу.

Враховуючи особливість протікання процесів в психодинамічній групі, атестація по даному спецкурсу (оцінювання, нарахування рейтингових балів) для студента стає можливою при умові, що студент відвідав протягом двох навчальних семестрів не менше ніж 4/5 визначеного об'єму навчального спецкурсу. При такому підході можуть бути досягнуті ті навчальні цілі, для досягнення яких він призначений.

2. Практичні можливості даного спецкурсу, в разі його запровадження, можуть стати хорошою прикладною базою для виконання науково-дослідницької роботи, як студентами психологами так і викладачами профільних кафедр.

Висновки: Таким чином можна стверджувати, що запровадження в навчальні програми за спеціальністю «практичний психолог» в ВУЗах України спецкурсу «Психодинамічна група» позитивно вплине на формування професійної самоідентифікації у студентів-психологів. Що в свою чергу призведе до зміни відомої тенденції щодо негативної динаміки мотивації для отримання професії психолога у студентів психологів на факультетах психології у більшості вітчизняних ВУЗах.

Висновки. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в необхідності проведення дослідження як участь студентів-психологів в психодинамічній групі під час навчання в ВУЗі впливає на особливості їх подальшої професійної кар'єри.

Примітки:

¹ Для студентів з додатковою спеціальністю «практичний психолог» з інших факультетів ВУЗу можливість відвідувати заняття навчальної психодинамічної групи була запропонована в якості факультативних занять (за погодженням з адміністрацією факультетів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Родина О.Н., Прудков, П.Н. «Как психологи выбирают профессию» //Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 2002. - №3.
2. Shafer Roy. Psychoanalytic Interpretation in Rorschach testing. NY: Grune&Stratton, 1954.
3. Спиркина Е.А., Соколова Е.Д. Обучение практического психолога: основные принципы. // Журнал практического психолога. – 1996. - №2.
4. Пуртова Е.А., Трепалина Н.Ю. «Динамические группы в обучении психотерапии: поле без флажков». Журнал практической психологии и психоанализа. – 2001. - № 1-2.
5. Ялом И. Групповая психотерапия. СПб.: Питер, 2000.
6. Браун Д., Педдер Д. Введение в психотерапию. Принципы и практика психодинамики. М.: Класс, 1998.
7. Исурин Г. Групповая динамика в тренинговых группах // Журнал практического психолога. – 1999. - №3.
8. Витакер Д.С. Группа как инструмент психологической помощи. -М.: Класс, 2000.

9. Куттер П. Современный психоанализ. Перевод с немецкого. – СПб.: «Б.С.К.», 1997.- 351 с.

10. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. М.: Прогресс, 1982.

Резюме. В работе, на основе анализа литературных источников и собственного опыта автора, рассмотрены основные мотивации для внедрения в обучающие программы ВУЗов по специальности «практический психолог» спецкурса «Психодинамическая группа». Также рассмотрены некоторые организационно-административные вопросы, на которые имеет смысл обращать внимание в ходе разработки и реализации спецкурса.

Summary. In the work that is based on analysis of literature sources and Author's experience the main motivation for the introduction to the university's studying programs by the specialty "practical psychologist" special course - "Psychodynamic group". Also some questions that need some attention while planning and introduction of this special course, on organization and administration are reviewed.

УДК 37.015.3:37.011.31

А.В. ФРІДРІХ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Резюме. У статті розглядається проблема самовдосконалення особистості майбутнього вчителя, аналізується дефініція „Я-концепція”, визначаються її структурні компоненти.

Ключові слова: „Я-концепція”, самовдосконалення, майбутній педагог.

Важливою цінністю для людини є актуалізація власної індивідуальності, розвиток і реалізація свого „Я”. Це в значній мірі стосується особистості сучасного педагога, який має бути свідомим, здатним критично мислити і осмислювати хід подій, приймати рішення, вибирати та вибудовувати певну лінію соціальної поведінки, поводитися згідно з внутрішніми переконаннями й орієнтирами, виявляти свою волю та характер.

Метою нашого дослідження є всебічно розглянути проблему самовдосконалення особистості майбутнього педагога. Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

- проаналізувати поняття та структуру „Я-концепції” та різновиди її центрального компоненту — самооцінки;
- визначити чинники, які впливають на формування свідомості та самооцінки особистості майбутнього педагога.

Особистість отримує відомості про себе через аналіз, оцінку та судження інших і самоаналіз власної поведінки. Сприйняття нас іншими особистостями, їхні оцінки ми інтеріоризуємо у власні оцінки, штампи. За низького рівня сформованості „Я-концепції” ми сильно піддаємося зовнішнім впливам, стимулам, не вміємо робити самостійний вибір, виходячи з власних диспозицій, а складаємо уявлення про себе на основі оцінок інших і тому комплексуємо. При високому ж рівні ми керуємося власними судженнями, звіряючи власну самооцінку з оцінками інших, робимо свідомий вибір, моделюємо й корегуємо свою поведінку.

Самовиховання та самовдосконалення особистості здійснюється у різних сферах, а саме:

- інтелектуальній (розвиток пізнавальних процесів: пам’яті, мислення, творчої уяви, уваги; здібностей та інтуїції);
- морально-вольовій (гартування волі та характеру, самоконтроль за виявленими у себе вадами чи недоліками поведінки й діяльності та усунення їх);
- духовно-культурній (збагачення свого духовного потенціалу, знайомство з досягненнями світової та української культури, мистецтва, літератури; милосердя, небайдужість, виховання самоповаги як основи почуття власної гідності, однієї з основ становлення особистості);
- фізичній (розвиток фізичних сил і здібностей, загартування; вдосконалення своєї зовнішності, яка б гармоніювала з внутрішнім світом).

Продемонструємо вищесказане графічно на рис. 1.

Рис. 1. Сфери самовиховання та самовдосконалення особистості.

Формування особистості неможливе без становлення її самосвідомості, тобто без вироблення в особистості позитивного чи негативного ставлення до всього того, що входить у сферу „Я”. Для становлення і вдосконалення особистості майбутнього вчителя важливе значення має вміння пізнати себе, розкрити свої потенції, самокритично оцінити, вималювати в уяві свій образ, мати чітко сформовану „Я-концепцію”. Для формування даного феномену важливо мати правильне уявлення про нього. Значний інтерес для осмислення сутності цього поняття організації процесу його формування, на наш погляд, становлять дослідження психологів, а саме Б.Г.Ананьєва, Р.Бернса, Л.І.Божович, Л.С.Виготського, І.С.Кона, О.І.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна, В.В.Століна.

„Я-концепція — сукупність всіх уявлень індивіда про себе в поєднанні з їх оцінкою” [1, 30].

Я-концепція (інакше самосвідомість) — відносно стійка, більшою чи меншою мірою усвідомлена, пережита як неповторна система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він планує свою взаємодію з іншими людьми і ставиться до самого себе. Я-концепція — цілісний, хоча й не позбавлений внутрішніх протиріч, образ власного “Я”, що

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Булах І.С. Теоретичні засади обґрунтування вихідних положень психологічної допомоги в процесі особистісного зростання підлітка.....	4
Ковалевич В.В. Психосоціальне формування екзистенціальних перспектив личности в контексті консолідації общества.....	8
Максимова Н.Ю. Психологічний супровід як засіб корекції поведінки соціально дезадаптованих підлітків.....	11
Павелків Р.В. Шляхи оптимізації психологічної адаптації та навчальної успішності студентів-першокурсників у контексті діяльності психологічної служби ВНЗ.....	15
Шевченко Н.Ф. Теорія і практика психологічної допомоги хворим.....	18
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Ігрова терапія як засіб психологічної допомоги.....	21
Артемова О.І. Важливі аспекти психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу сучасної школи.....	24
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Психологічне сприяння розвитку творчого потенціалу старшокласників.....	26
Белікова Н.О. Формування готовності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації до здоров'язберігаючої діяльності.....	28
Бабак К.В. Психологічний супровід особистісно-професійного розвитку студентів.....	31
Воробійов А.М. Культурницька індивідність української психіки у контексті світовідчуження.....	33
Вронська В.М. Проблеми психологічної підготовки старших медичних сестер дошкільних навчальних закладів в інституті післядипломної педагогічної освіти.....	36
Галян О.І. Психологічні аспекти включеності юнаків у процес виховання.....	39
Герасіна С.В. Теоретичні засади психологічної допомоги учням ПТНЗ у формуванні їх готовності до професійної самореалізації.....	42
Главінська О.Д. Зміст психологічного супроводу для розвитку молодшого школяра.....	46
Дем'янюк О.Б. Сучасні технології трансперсональної психології.....	48
Дідик Н.М. Теоретичні і практичні основи психодіагностики особистісної зрілості студентів напрямку "Психологія".....	50
Дружиніна І.А. Тренінг професійної ідентичності в системі підготовки практичних психологів.....	52
Дудар О.В. Особливості розвитку емоційного відгукування старшокласників.....	55
Іванюк І.Я. Сім'я з „особливою” дитиною та її емоційні установки.....	58
Івашкевич Е.З. Особливості використання психотехнік з метою проведення реабілітаційної роботи зі школярами з особистісними розладами.....	61
Карєпова Е. В. Архетипічні паттерни поведінки як основа формування життєвого сценарію.....	65
Карковська Р.І. Психологічна підтримка агресивних абонентів в телефонному консультуванні.....	70
Кириченко Н.А. Психологічні особливості постановки та досягнення мети особистістю.....	72
Климишин О.І. Християнсько-орієнтований зміст психологічної допомоги невиліковно хворим людям.....	75
Когутяк Н.М. Гуманістичний підхід у дослідженні проблеми віктимності особистості.....	79
Козловська Е.В. Гармонійні стосунки в сім'ї як фактор особистісного зростання.....	82
Колісник О.П. Медитація як стержень будь-якої духовної практики та як засіб радикальної психологічної самопомоги.....	86
Корнієнко О.В. Психодіагностика особливостей психосоматичного здоров'я студентської молоді.....	91
Косарева О.І. Корекція особистісного розвитку дошкільника.....	96
Кочубейник О.М. "Що означає бути собою?": кризова природа запитання.....	98
Кулаков Р.С. Психологічна допомога в організації професійного самовизначення старшокласників.....	101
Кухар С.Ю. Вплив механізмів психологічного захисту на стратегію поведінки студентів у конфліктних ситуаціях.....	104
Лисяк О.М. Психологічні особливості ціннісно-сміслової сфери особистості в юнацькому віці.....	107
Лонська Є.В. Особливості психокорекції депресивного стану жінок, що страждають від домашнього насильства.....	109
Мазяр В.М. Психологічні засоби релаксації школярів з депресивним станом.....	111
Максимов М.В. Роль музики у вирішенні проблем психологічної допомоги особистості.....	114
Мельник І.Я. Психологічні засади проблеми адаптації особистості.....	117
Мельник Ж.В. Вплив особистої сімейної історії психолога та психотерапевта на його роботу.....	119
Мешко Г.М. Емоційне вигорання педагога як показник стану його професійного здоров'я.....	121
Михальська С.А. Особливості організації корекційної роботи з комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників.....	125
Михальчук Н.О. Діалогічна взаємодія школярів з іншомовним текстом в детермінації становлення їх суб'єктності.....	127
Осьмак Л.П. Змістовно-хронологічні особливості життєвої перспективи старшокласників.....	133
Павелків В.Р. Продуктивне розвивальне середовище як засіб формування позитивних стосунків підлітків з однокласниками.....	135
Пастушенко Л.А. Тренінг розвитку особистісно-значимого досвіду майбутніх практичних психологів.....	138
Перелигіна Л.А., Приходько Ю.О. Профілактика станів психоемоційної напруги у працівників системи МНС України.....	141
Пивоварчук Т.О. Основні чинники формування комунікативних умінь.....	143
Попіль М.І. Актуалізація особистісних якостей як чинник ефективності професійної діяльності медсестер.....	145
Пюра О.С. Особливості впливу комп'ютерних ігор на вияв агресивної поведінки у дітей підліткового віку.....	148
Репецька Т.Л. Психологічна допомога особам з суїцидальними намірами.....	151
Реуцький М.В. Психотерапевтична метафора у сучасному кінематографі (з досвіду впровадження програми «Психодраматичний кіносеминар»).....	153
Рикун А.А. Характеристика причин виникнення та основних стадій конфлікту.....	156
Романюк В.Л. Концепція якості життя та проблеми ортобіозу особистості.....	159
Романюк Л.В. Проблеми самооцінки і корекції функціональних станів особистості в умовах середньої школи.....	161
Рудюк О.В. Організація дослідження особистісно-сміслової детермінації переживання професійних криз у безробітних.....	162

Рудь Г.В. Особливості усвідомлення цінності власної особистості у юнацькому віці	166
Рябой Є.М. Психодинамічна психотерапія як засіб надання психологічної допомоги хворим на гіпертонію: спроба теоретичного обґрунтування	168
Славіна Н.С. Розвиток емоційної сфери та вольових якостей дитини, як умова готовності до школи.....	170
Смалько М.Ф. Психологічна допомога особистості у професійній підготовці музиканта.....	172
Сокол І.А. Можливі аспекти психологічної допомоги у вирішенні завдань формування українського національного характеру старшокласників	175
Ставицька О.Г. Психологічні особливості продукування фонаційних компонентів невербальної комунікації	178
Скотна Н.С., Стець В.І. Ідентичність як необхідна складова та критерій психічного здоров'я.....	181
Турченко О.Ф. «Психодинамічна група» як фактор покращення процесу формування професійної самоідентифікації у студентів-психологів у вузі	184
Фрідріх А.В. Психолого-педагогічна проблема самовдосконалення особистості майбутнього педагога	188
Хворост М.Ю., Колесніченко О.С., Побідаш А.Ю. Психологічні особливості поведінки людей в екстремальних умовах та дії працівників мнс по наданню допомоги психічно постраждалим.....	190
Хомич Г.О., Руденко І.А. Психологічна допомога дітям, котрі перебувають в умовах тривалої деривації.....	192
Хомич І.С. Психологічна сутність уявлень дітей молодшого шкільного віку про відповідність власної поведінки нормам моралі.....	195
Хупавцева Н.О. Діалогічний підхід в освіті як необхідна складова розвитку суб'єктності школярів	198
Чорний М.М. Створення сприятливого мікроклімату в учнівському колективі як засіб психологічного супроводу у діяльності класного керівника.....	201
Чуйко О.В., Дунаєвська Ю.Е. Особливості працевлаштування випускників школи – інтернату для дітей, які потребують корекції розумового розвитку.....	204
Шиколенко Т.І. Психологічний супровід розвитку особистості та її образу «я» в дошкільному та молодшому шкільному віці	208
Яцюк Н.О. Розвиток рефлексивної культури в процесі фахової підготовки психологів.....	210
Відомості про авторів	213

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 25.10.2008 р. Підписано до друку 3.11.2008 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 33,25. Замовлення № 58/1 Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

**О – 59   Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах
освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20